

ОСОБЛИВОСТІ ІЗРАЇЛЬСЬКО-СИРІЙСЬКОГО Й ІЗРАЇЛЬСЬКО-ЛІВАНСЬКОГО ТРЕКІВ БЛИЗЬКОСХІДНОГО МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА ПОСЕРЕДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ США (2000-2005 РР.)*

У статті досліджуються основні тенденції розвитку ізраїльсько-сирійського та ізраїльсько-ліванського напрямків близькосхідного мирного врегулювання на початку XXI століття, а також аналізуються основні підходи адміністрації Дж. Буша-молодшого до цієї проблеми.

Залишаючись головним політичним процесом у регіоні Близького Сходу, арабсько-ізраїльський конфлікт значною мірою визначає геополітичну ситуацію в даному стратегічному районі планети, а його неврегульованість несе в собі постійну загрозу порушення тендітної регіональної рівноваги сил. На даний час близькосхідний конфлікт, в основі якого полягає, у першу чергу, територіальна проблема, поділяється на три основні блоки, кожний з яких будується на базі взаємин Ізраїлю й тієї чи іншої арабської сторони, а саме — ізраїльсько-палестинський, ізраїльсько-сирійський та ізраїльсько-ліванський блоки.

Поряд із палестинською проблемою, загальновизнаною в якості «локомотиву» близькосхідного протистояння, застій у врегулюванні між Ізраїлем і Сирією, а також Ізраїлем і Ліваном, що спостерігається протягом останніх п'яти років, продовжує залишатися головним гальмуючим елементом у нарощуванні мирних трансформацій у регіоні.

На сьогоднішній день Ізраїль і Сирія все ще формально знаходяться у стані війни. Впродовж 1990-х років, при активній посе-

* Захарченко А.М. Особливості ізраїльсько-сирійського та ізраїльсько-ліванського треків близькосхідного мирного врегулювання та посередницька діяльність США (2000-2005 рр.) // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. — 2006. — №1 (21). — С. 151—159.

редницькій діяльності США, неодноразово здійснювалися спроби досягти мирного врегулювання на сирійсько-ізраїльському треку, однак, значного прориву на цьому напрямку досягнути не вдалося. У ході переговорів Сирія чітко дотримувалася позиції, яка полягала у формулі «повний мир в обмін на повний відхід Ізраїлю з Голан», що передбачає відвід ізраїльських військ на позиції, які вони займали до початку війни 1967 року й ліквідацію ізраїльських поселень на Голанських висотах. Ізраїль, у свою чергу, наполягав на першочерговості надання йому гарантій безпеки і не погоджувався на повний відхід на лінію, що існувала на 4 червня 1967 року.

Крім цього, однією з неодмінних умов для початку переговорів, із точки зору Ізраїлю, мала стати відмова сирійського керівництва від будь-якої підтримки палестинських і ліванських угруповань ліворадикальної й ісламістської екстремістської орієнтації, які продовжують стояти на позиціях заперечення політичного діалогу з Ізраїлем і виступають за продовження боротьби з «сіоністським ворогом» переважно силовими засобами, у тому числі, із використанням терору. Сирія, із свого боку, відкидає обвинувачення в підтримці міжнародного тероризму, заявляючи про осуд цього явища. При цьому в Дамаску стверджують, що не можна вважати терористичними такі організації, які ведуть збройну боротьбу проти іноземної окупації й агресії. До них, зокрема, сирійці відносять палестинські угруповання «Ісламський джихад», ХАМАС та ін., а також ліванську організацію «Хизбалла».

Переговори Сирії й Ізраїлю офіційно були припинені в січні 2000 р., коли протидіючим сторонам не вдалося досягнути територіального консенсусу з приводу вузької смужки землі біля озера Кіннерет. Надалі, обстріли ізраїльських територій з Південного Лівану, періодичні нальоти ізраїльської авіації на сирійську територію, а також продовження підтримки «Хизбалли» сирійським керівництвом, надовго перервали спроби сирійсько-ізраїльського мирного врегулювання. Відносини між Ізраїлем та Сирією в останні роки балансували на грані відкритого військового протистояння. При цьому, у двох держав практично були відсутні політичні «точки дотику», якщо не вважати рідких контактів між сирійськими й ізраїльськими представниками на неофіційному напівконспіративному рівні [1].

Що стосується лівансько-ізраїльського треку, то він тісно пов'язаний із сирійським. Ліванське керівництво неодноразово підкреслювало, що підпише угоду про мир з Ізраїлем тільки після того, як це зробить Сирія, з якою Ліван пов'язує «особливі відносини».

Протягом багатьох років, основною перешкодою на шляху нормалізації відносин між Тель-Авівом і Бейрутом залишалася присутність на території Лівану ізраїльських військ. 5 березня 2000 р. рішенням кабінету міністрів Ізраїлю про вивід ізраїльських військ із Південного Лівану відповідно до резолюцій РБ ООН № 425 і № 426 цю перешкоду було усунено. Разом із тим, незважаючи на повний вивід ізраїльських військ, що завершився у липні 2005 р., обстановка в районі лівансько-ізраїльської кордону, де періодично відбуваються обміни ударами між ізраїльськими військами й бойовиками «Хизбалли», залишається нестабільною.

В ізраїльсько-ліванських відносинах зберігаються визначені претензії територіального характеру. Так, Бейрут заперечує правильність проходження «блакитної лінії» (рубежу, на який Ізраїль відвів свої війська) на її окремих ділянках, зокрема в районі «ферм Шебаа», розташованому у підніжжя гори Хермон на стику лівансько-сирійсько-ізраїльських кордонів. Ліванська сторона наполягає на відході ізраїльтян із цього району і заявляє, що в протилежному випадку вона не може розглядати вивід ізраїльських військ як повний. Офіційний Тель-Авів, у свою чергу, вважає даний район частиною Голанських висот. Крім цього ліванці наполегливо домагаються рішення проблеми палестинських біженців в Лівані на основі реалізації їхнього права на повернення.

Прихід до влади в Сирії в червні 2000 р. нового президента Башара Асада не привніс значних змін на сирійсько-ізраїльському переговорному треку. Новий голова сирійської держави відразу заявив про свій намір домогтися миру з Ізраїлем шляхом політичного врегулювання, однак, не за рахунок територіальних поступок. Ізраїль, у свою чергу, продовжував наполягати на відмові Сирії від підтримки терористичних організацій, зокрема, знищення палестинських бойовиків, що переховуються на території цієї арабської країни, в якості передумови для поновлення переговорів.

Таким чином, позиції протиборчих сторін демонстрували очевидну відсутність передумов для початку нового, конструктивного періоду в сирійсько-ізраїльському мирному процесі. Такий стан речей усвідомлювався і головними посередниками арабсько-ізраїльського мирного процесу, насамперед Сполученими Штатами, в результаті чого, в офіційному плані близькосхідного мирного врегулювання «Дорожня карта», прийнятому у 2003 р., сирійсько-ізраїльський трек був позначений лише в самих загальних штрихах [2].

У той же час, починаючи із середини 2003 року офіційний Дамаск почав відкрито демонструвати свою зацікавленість у поновленні переговорного процесу з Тель-Авівом. 24 жовтня прем'єр-міністр Сирії Мухаммед Наджи аль-Отрі в інтерв'ю агентству «Рейтерс» заявив, що його країна зацікавлена в «поновленні мирного процесу з Ізраїлем і готова розглянути будь-яку серйозну пропозицію, спрямовану на досягнення негайної й повномасштабної мирної угоди».

30 листопада сам Башар Асад повідомив газеті «Нью-Йорк Таймс» про своє бажання вести мирні переговори з Ізраїлем. Ці переговори, у центрі яких стоїть питання про долю Голанських висот, на думку Б. Асада, повинні були початися від «кордонів 2000 року». Сирійський президент заявив, що в березні 2000 року переговори не дійшли до вирішальної стадії через недостатню зацікавленість США в ізраїльсько-сирійському врегулюванні. Він запросив Вашингтон бути посередником і каталізатором врегулювання, а також закликав США використовувати весь свій вплив на Ізраїль, щоб переконати його повернутися до переговорів із північним сусідом [3].

Крім того, 11 січня 2004 р. Башар Асад заявив представникам Європейського Союзу, що Сирія готова відновити переговори з Ізраїлем із «нульової крапки», без яких-небудь попередніх умов. Бажаючи бути почутим у Вашингтоні, сирійський лідер повторив тезу про переговори без попередніх умов у бесіді з американським сенатором-демократом Біллом Нельсоном у ході візиту останнього в Дамаск [4].

Такі зміни в сирійській позиції пояснювалися, насамперед, ситуацією, у якій опинився Дамаск в результаті переходу адміністрації Дж. Буша-молодшого до нової американської близькос-

хідної стратегії. Війна в Іраку і різке погіршення американсько-сирійських відносин потребували від Сирії перегляду своїх позицій із багатьох актуальних близькосхідних проблем, зокрема, відносин з основним американським союзником у регіоні — Ізраїлем.

Проте, сирійські мирні ініціативи не одержали належної уваги ані з боку ізраїльського керівництва, яке не було зацікавлене в передачі Сирії Голанських висот, ані з боку США, які продовжували звинувачувати Сирію в співробітництві з Іраком і Іраном, підтримці тероризму, ліванської «Хизбалли», військовій присутності в Лівані й підтримці палестинської інтифади [5].

Реакція Вашингтону на сигнали сирійського керівництва була більш ніж стриманою, і Сирія, всупереч своїм сподіванням, не одержала ніяких бонусів за начебто конструктивний перегляд своєї позиції. Більш того, 11 грудня 2003 року президент Дж. Буш-молодший підписав «Акт про відповідальність Сирії» (Syria Accountability Act), суть якого зводиться до того, що сирійське керівництво повинне прикласти максимум зусиль для приведення своєї країни у відповідність до норм західної демократії, припинити втручання у внутрішні справи Лівану і вивести звідти свої війська [6]. Таким чином, Вашингтон дав зрозуміти, що поки вищевказані цілі не будуть досягнуті, США не стануть натискати на Ізраїль із приводу питання про поновлення переговорів із Сирією.

На початку жовтня 2004 року сирійське керівництво знову закликала Ізраїль сісти за стіл переговорів. А. Шарон, як і в попередній раз, відмовився від контактів із Сирією, мотивуючи це тим, що всі кроки сирійського керівництва спрямовані на зняття тиску з боку США, але не на конструктивний діалог з Ізраїлем. Він повторив основні вимоги Ізраїлю до Сирії, серед яких: припинення функціонування штаб-квартир терористичних організацій у Дамаску, відмова від фінансової підтримки палестинських терористичних організацій, вивід військ із Лівану й розміщення ліванських сил на лівансько-ізраїльському кордоні, протидія діяльності «Хизбалли» проти Ізраїлю й руйнування її терористичної інфраструктури [7].

Після приходу до влади в Палестинській національній адміністрації нового керівництва на чолі з Махмудом Аббасом, що привнесло надію на досягнення мирного врегулювання між

палестинцями та ізраїльтянами, Сирія зосередила свої дипломатичні зусилля на спробах об'єднати палестинсько-ізраїльський та сирійсько-ізраїльський переговорні треки. Незважаючи на те, що ця основна мета так і не була досягнута, на зустрічі між президентом Сирії Башаром Асадом і палестинськими лідерами Махмудом Аббасом і Ахмедом Курей наприкінці 2004 р. була підтверджена необхідність кращої координації дій між Палестинською національною адміністрацією, Лівією, Сирією, Йорданією і всіма країнами арабського світу в їхніх переговорах з Ізраїлем.

Останньою подією, здатною призвести до кардинальних змін як на сирійсько-ізраїльському, так і лівансько-ізраїльському треках, стало резонансне вбивство 14 лютого 2005 р. у Бейруті колишнього прем'єр-міністра Лівану Р. Харірі. Як відомо, останнім часом Р. Харірі активно виступав за вивід сирійських військ із території Лівану, що мало б забезпечити мінімізацію втручання офіційного Дамаска в справи ліванської держави. В зв'язку з цим, цілком закономірним наслідком убивства Харірі став значний тиск із боку ліванської і міжнародної громадськості на офіційну владу Лівану і Сирії з метою якнайшвидшої реалізації прийнятої наприкінці 2004 року з ініціативи США і Франції резолюції РБ ООН № 1559, що вимагала повного виводу іноземних (сирійських) військ з Лівану і закликала до роззброєння неурядових формувань у Лівані [8].

2 березня 2005 р., під тиском як із боку США, так і європейських держав, президент Сирії Башар Асад заявив про рішення вивести війська з Лівану, при цьому підкресливши, що «відхід сирійських військ із Лівану не суперечить, а навпаки, відповідає інтересам країни». У той же час, Дамаск був вкрай зацікавлений у тому, щоб угода про відхід сирійських військ з Лівану містила в собі пункт про поновлення сирійсько-ізраїльських мирних переговорів. Виступаючи перед Народною радою країни Б. Асад заявив, що мир на Близькому Сході неможливий без повернення Сирії окупованих Ізраїлем територій. Він підкреслив, що Сирія готова до поновлення переговорів з Ізраїлем без всяких умов, однак, це не означає, що не будуть прийматися до уваги всі міжнародні рішення й резолюції, вже прийняті по даній проблемі [9].

Не можна заперечувати той факт, що розкол у сирійсько-ліванському блоці відповідає інтересам Ізраїлю. Якщо брати Лі-

ван у цілому, то трагічна загибель Р. Харірі принципово не змінить відношення ліванців до ізраїльтян. Однак, після подій 14 лютого дуже сумнівно, що сирійці зможуть зберегти свої позиції в Лівані. Опинившись поза орбітою впливу Дамаска, Бейрут стане більш згідливим у питанні мирного врегулювання, до якого так прагне ізраїльське керівництво. У зв'язку з виводом сирійського військового контингенту ослабне «Хизбалла», баланс сил у регіоні перетинання Сирії, Лівану й Ізраїлю остаточно зміститься на користь останнього, після чого, цілком імовірно, Дамаск буде змушений погодитись на мир із Тель-Авівом на ізраїльських умовах [10].

У свою чергу, американцям також буде досить вигідно змусити Сирію укласти мир з Ізраїлем за американсько-ізраїльськими правилами. Необхідно відзначити, що після убивства Р. Харірі і без того досить напружені сирійсько-американські відносини значно ускладнилися. Держсекретар США Кондоліза Райс заявила, що «США не звинувачують Сирію в загибелі Харірі, однак ця справа вимагає розслідування, тим більше, що, відповідно до резолюції РБ ООН № 1559, Сирія має відношення до того, що відбувається в Лівані і повинна допомогти знайти відповідального за вчинене» [11].

Слід зазначити, що підозра в причетності Сирії до вбивства Харірі, навіть цілком гіпотетична, значно підриває престиж сирійської влади в очах світової громадськості. Це дозволяє Сполученим Штатам підкреслити недемократичність керівництва Сирійської Арабської Республіки і деструктивний характер сирійського впливу на регіональні процеси. Це, у свою чергу, дає підстави вважати, що трагічна загибель Харірі може бути використана для надання додаткового тиску на Дамаск із боку Вашингтону, головним імперативом політики якого на даному етапі є максимальне ослаблення Сирії з метою примусити її дотримуватися лінії США стосовно Іраку, Ірану і близькосхідного мирного врегулювання. Крім того, американські проекти із демократизації регіону ніколи не будуть реалізовані при наявності такої сильної опозиції, як баасистська Сирія.

Таким чином, можна припустити, що Ізраїль і США будуть й надалі діяти на сирійсько-ліванському напрямку скоординовано, активно наполягаючи на неутручанні Дамаска в ізраїльсько-ліванський трек мирних переговорів, а також вимагаючи від ньо-

го значних поступок на ізраїльсько-сирійському треку. Це, в свою чергу, буде вимагати від Сирії чіткої й жорсткої позиції щодо неможливості досягнення миру з Ізраїлем без територіальних поступок з боку останнього, адже відмова Дамаску від Голанських висот буде означати його беззастережну й остаточну поразку як в багатолітньому протистоянні з Ізраїлем, так і намаганнях закріпити себе в якості регіонального лідера на Близькому Сході.

Список використаних джерел

1. Secret Syria-Israel Talks // The Jerusalem Post. — February 28, 2005.
2. A Performance-Based Roadmap to a Permanent Two-State Solution to the Israeli-Palestinian Conflict // www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Roadmap/htm
3. The New York Times. — November 30, 2003.
4. Syria Ready for Talks with Israel // The Jerusalem Post. — January 11, 2004.
5. Eisenstadt M., Zilber N. Hizballah, Iran and the Prospects for a New Israeli-Palestinian Peace Process // Washington Institute for Near East Policy PeaceWatch. — December 22, 2004.
6. Syria Accountability Act // www.aipac.org/documents/syriatext.html
7. Sharon Rejected US Proposal for Talks with Syria // Ha'aretz. — September 14, 2004.
8. Satloff R. Assessing the Bush Administration's Policy of «Constructive Instability»: Lebanon and Syria // Washington Institute for Near East Policy PeaceWatch. — March 15, 2005.
9. Kattouf T., Phares W. After the Hariri Assassination: Syria, Lebanon and U. S. Policy // Washington Institute for Near East Policy PeaceWatch. — March 10, 2005.
10. Рассадин П. А. О последствиях гибели Р. Харири // www.iimes.ru/rus/stat/2005/28-02-05.htm
11. Волович А. А. Роль внешнего фактора в сирийско-ливанском кризисе // www.iimes.ru/rus/stat/2005/28-03-05.htm